

Рецензия от доц. д-р Боряна Мусева във връзка с конкурс за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3 „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. “Право“, Докторска програма: „Международно частно право“, с кандидат Кристиан Пламенов Райчев

До

Членовете на научното жури в конкурса за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3 „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. “Право“, докторска програма: „Международно частно право“

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Боряна Богданова Мусева

доцент по международно частно право в

Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Уважаеми членове на научното жури,

В качеството ми на член на настоящото научно жури представям рецензия в рамките на конкурса за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3 „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. “Право“, докторска програма: „Международно частно право“ с единствен кандидат Кристиан Пламенов Райчев.

I. Кратко представяне на кандидата

Единствен кандидат в конкурса е Кристиан Пламенов Райчев. Той е завършил специалността „Право“ в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. От 2019 година е докторанта по международно частно право в същото висше учебно заведение, където от 2022 г. е и асистент. От 2018 г. работи като адвокат. Има множество участие в научни форуми на юридическа тематика, както и преподавателски опит.

II. Представени за участие в конкурса научни съчинения

Рецензия от доц. д-р Боряна Мусева във връзка с конкурс за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3 „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. “Право”, Докторска програма: „Международно частно право“, с кандидат Кристиан Пламенов Райчев

За участие в конкурса кандидатът Кристиан Райчев е представил монографично съчинение със заглавие „Пророгация на международна компетентност“. По същата тематика г-н Райчев им 4 отдени научни публикации.

III. Оценка на научноизследователската и научно приложна стойност на научните публикации, представени за участие в конкурса от кандидата

1. Относно труда – общи бележки

Основната научна публикация, представена за участие в конкурса, е монография на тема „Пророгация на международна компетентност“ – труд с обем от 200 страници, 247 бележки под линия и библиография на български, английски и немски език. Останалите публикации съставляват негови части и съответно няма да бъдат предмет на отделен анализ.

По своята **същност** трудът е общотeorетично представяне на пророгацията на компетентност в основните области на международното частно право. Това е първото самостоятелно изследване на тази тема, което се опитва да събере, систематизира и представи различните възможности за избор на компетентен съд, уредени в национални и международни източници, както и в правото на Европейския съюз. В това се състои и основната му научна новост.

Заглавието на дисертацията отговаря на нейното съдържание. Тематиката, посветена на избора на съд, а до някъде и на арбитраж, е представена в контекст на съответния нормативен акт, във връзка с който е описана и историята около приемането му, основните предпоставки за прилагане и схематично други видове международна компетентност. Следва да се отбележи, че тези допълнителни части са относими, но също така и че отмятват фокуса, доколкото като обем са сходни с частта от работата, посветена на непосредствения предмет на изследването.

Актуалността на темата е налице, доколкото позитивно правно възможността за избор на съд разширява своето приложно поле и се развива във времето, за което допринася и богатата практика на Съда на ЕС. Отделно, обществените отношения с международен

Рецензия от доц. д-р Боряна Мусева във връзка с конкурс за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3 „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. “Право”, Докторска програма: „Международно частно право“, с кандидат Кристиан Пламенов Райчев

елемент увеличават значително своя обем през последните десетилетия, за което докторантът посочва някои от относимите фактори.

Зададените от г-н Райчев **цели**, а именно: да проследи развитието на уредбата, да представи основните положения и принципи на уредба, от които да се ръководят праворазвадателните органи в отделните видове частни отношения с международен елемент, свидетелстват за подход, който е ориентиран около обобщаване и систематизиране, а не толкова към навлизане в детайл и полемизиране с възникващите във връзка със задълбочения анализ проблеми. Работата следва таза поставените цели.

Непосредствените задачи на труда докторантът отново ориентира към обобщаване на „основни проблеми“, задаване на „ръководни идеи“, обосноваване на необходимостта от прилагане на практиката на Съд на ЕС, отчитане волята на страните и особеностите на различните частни отношения с международен елемент. Така поставените задачи се следват в разработката.

За съжаление, в работата липсва самостоятелно извеждане на научно-изследователска теза. Все пак може да се предположи, че тя имплицитно се съдържа в извеждането пред скоба на интереса на страните по съответните отношения да отнасят своя спор да най-подходящия за тях съд.

Дисертационният труд използва **класическите позитивистични методи** на изследване.

Представянето на пророгацията на компетентност има съществено **практическо значение**, вкл. и заради семпло изложените от докторанта причини.

В структурно отношение работата се състои от въведение, четири глави, заключение и библиография. Прави впечатление неравномерният обем на отделните глави (напр. глава първа е около 20 страници, а глава трета е над 120 стр.). Причината е избраната систематика, при която уредбата на пророгацията на компетентност в регламентите е обособена в една глава. Отделно, от гледна точка на техническо оформяне трудът страда от липсата на номерация вътре в отделните глави, което е абсолютно неприемливо за подобно обемно съчинение.

Рецензия от доц. д-р Боряна Мусева във връзка с конкурс за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3 „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. „Право“, Докторска програма: „Международно частно право“, с кандидат Кристиан Пламенов Райчев

2. Относно съдържанието на труда

Въведението задава рамката на работата като представя нейния предмет, цели, задачи и основни структурни елементи.

Глава първа е посветена на източниците на правото и на арбитражното споразумение като сходен институт. В рамките на 5 страници най-общо се представят предимно чрез метода на изброяването основните източници, които имат отношение към пророгацията на компетентност. Липсва представяне на Европейската конвенция за закрила правата на човека и основните свободи и анализ на нейната роля при определянето на международната компетентност. Следва описание на известните тези за арбитража, а именно – неговата същност и предимства. В края на тази глава се навлиза по същество в темата, като се прави съпоставка между избора на съд и арбитраж. В първата глава не се дава самостоятелна дефиниция за пророгационно споразумение, което в известен смисъл затруднява проследяването на направеното сравнение и последващото проучване.

Втората глава е със заглавие „Международноправна уредба на пророгацията на компетентност“ като в нея г-н Райчев представя две международни конвенции: Хагската конвенция за споразуменията относно избор на съд от 30 юни 2005 г. и Луганската конвенцията относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по граждански и търговски дела от 30 октомври 2007 г. Във връзка с Хагската конвенция доста внимание е отделено на причините за присъединяването на ЕС към нея, вкл. почти буквално е възпроизведено предложението на Европейската комисия по този повод. По същество тук е направено представяне на съотношението ѝ с Регламента (ЕС) №1215/2012, както и отделните предпоставки за прилагането ѝ. Обърнато е специално внимание на приложимото право към материалната действителност на споразумението за избор на съд и е отправена критика към запазването на възможността за препращане. Добавена стойност има сравнението между споразумението за избор на съд по Хагската конвенция и арбитражното споразумение. Тук заслужава да се отбележат размислите по повод отношението на отделните държави към алтернативата „съд или арбитраж“. По повод на

Рецензия от доц. д-р Боряна Мусева във връзка с конкурс за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3 „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. “Право“, Докторска програма: „Международно частно право“, с кандидат Кристиан Пламенов Райчев

Луганската конвенция отново се изследва историческото развитие и съотношението ѝ с посочения вече регламент, както и изричния и мълчалив избор на съд.

Глава трета е ядрото на дисертацията. Тя е озаглавена „Уредба на пророгацията на компетентност в правото на ЕС“. От съдържанието се вижда, че под „Право на ЕС“ се имат предвид регламентите. Правно-догматично обаче и представените в предходната глава международни конвенции също са източници на правото на ЕС, вкл. защото към тях се присъединява ЕС и подлежат на тълкуване от Съда на ЕС.

Дисертацията в тази си част тръгва от основния източник – Регламент (ЕС) №1215/2012 и логично му отделя най-голямо внимание. Представена е уредбата в историческо развитие – в контекста на Брюкселската конвенция и предходния Регламент (ЕО) №44/2001. Обособени са хипотезите на избор на съд, а именно: изричен, мълчалив и при участие на по-слаба страна. Г-н Райчев излага предпоставките, при които съд на държава-членка на ЕС може да приеме, че е избран от страните, така, както са зададени от чл. 25. В допълнение, представят и се някои от относимите решения на Съда на ЕС. Специално внимание е отделено на видовете избор на съд, както и на функциите и действието на пророгационното споразумение. Формата на споразумението също се изследва, като в тази връзка докторантът представя и свое критично отношение към т.нар. сключване на договор чрез кликуване и неговата приложимост към отношения с или без участието на потребители. При мълчаливия избор се представят утвърдените вече виждания по темата, като докторантът заема и позиция по някои от дискуссионните теми (напр. изискването едната страна да има местоживееене в държава-членка на ЕС). При излагането на избор на съд с участие на по-слаба страна г-н Райчев критикува алтернативното рефериране към местоживееене и обичайно местопребиваване, като предлага последното да отпадне (стр. 116).

Вторият източник, който е разгледан в глава трета, е новият Регламент (ЕС) 2019/1111 и предхождащият го Регламент (ЕО) №2201/2003. Отново не малка част е с исторически характер, като тук включително се представя подробно и вече отменената уредба по чл. 12 от Регламент (ЕО) №2201/2003, което е за сметка на сравнително беглото разглеждане на чл. 10 от Регламент (ЕС) 2019/1111. Опитът да се обхвата и двете уредби създава усещане

Рецензия от доц. д-р Боряна Мусева във връзка с конкурс за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3 „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. “Право“, Докторска програма: „Международно частно право“, с кандидат Кристиан Пламенов Райчев

за объркване – например не е ясно изключва ли всъщност новият регламент възможността при едновременно разглеждане на иск за развод и иск за родителска отговорност да се избере съд. Отделно, не се навлиза в дълбочината на промените, а механично се върви по повърхността на описанието. Липсва цитиране на новоприетия и достъпен на Европейския портал за електронно правосъдие Практически наръчник по прилагането на Регламент (ЕС) 2019/1111, чийто анализ на избора на съд при дела относно родителска отговорност надхвърля по подробност анализа в дисертацията. В тази част на изселването заслужава като принос да се отбележи критиката към липсата на възможност за избор на съд при брачни искове (стр. 142-144).

Третият разгледан източник е Регламент (ЕО) № 4/2009. Представя се исторически и позитивно-правно уредбата като се акцентира върху изключването на възможността за изричен избор на съд спрямо лица под 18 години. Формира се тезата, че с оглед защитаваните интереси тази регламентация е по-близа до регламента относно родителската отговорност, отколкото до Регламента (ЕС) №11215/2012, и се подчертава нуждата от предстояща реформа.

Четвъртият източник е Регламент (ЕС) 2016/1103 (липсва 2016/1104) като в тази си част дисертацията има описателен характер с основен акцент върху ситуацияите, при които може да има избор и не се прилага други регламенти. Същият разказвателен характер има и частта, посветена на последния източник от тази глава - Регламент (ЕС) 650/2012. Обособени са основните предпоставки и начина на прилагане на пророгационното споразумение при специфичните отношения, възникващи при спорове относно имуществени отношения между съпрузи и наследяване с международен елемент.

Последната **четвърта глава** има за предмет националната уредба съгласно чл. 23 и чл. 24 от КМЧП. Тя е представена описателно и с рефериране към правна доктрина (без да се уточнява коя!). След излагане на предпоставки за прилагане в края на тази част докторантът достига до генералното съждение, че при прилагане на Регламент (ЕС) 1215/2012 чл. 23 КМЧП е загубил своето действие. Това е така в огромния брой случаи, но не за всички (напр. в случай на избор на съд на държава, която не е член на ЕС и не е съдоговорителка

Рецензия от доц. д-р Боряна Мусева във връзка с конкурс за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3 „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. “Право“, Докторска програма: „Международно частно право“, с кандидат Кристиан Пламенов Райчев

по Хагската конвенция). Отделно, връзката и взаимодействието с източниците на правото на ЕС не е изследвано задълбочено и комплексно (напр. какво точно означава изискването на няма изключителна компетентност българският съд по КМЧП, ако спорът попада в предметния обхват на Регламента).

Заключението е обобщава значимостта на дисертацията според нейния автор.

3. Относно автореферата и приносите

Авторефератът на г-н Райчев коректно представя основните елементи на дисертационния труд. В него са обособени 7 научни приноса, както следва:

- i. Първи опит за цялостно изследване на проблемите на пророгацията;
- ii. Предложение за отпадане на критерия „обичайно местопребиваване“, ползван при споразумение за избор на съд с участие на по-слаба страна в Регламент (ЕС) №1215/2012;
- iii. Предложение за допускане на възможността за избор на съд при брачни дела;
- iv. Сравнение между споразумението за избор на съд, арбитражното споразумение и споразумението по Хагската конвенция;
- v. Опит за всеобхватен анализ на основните източници по темата и посочване на конкретни примери за прилагане на различните нормативни източници;
- vi. Интердисциплинарен изследователски подход;
- vii. Отправна точна за последващи научни анализи и помощ при правоприлагане.

Дисертационният труд дава основание да се приеме, че описаните приноси съществуват. Налице е първо цялостно проучване по темата за пророгацията на компетентност със сравняване между различните видове пророгация, вкл. и с арбитражното споразумение. Двете предложения за промяна са обосновани и представени на съответното им систематично място. Интердисциплинарният подход е налице, доколкото в международното частно право той се явява негова неминуема работна концепция, защото дисциплината обхваща различни отрасли на частното право и предполага съобразяване на техните специфични особености. Несъмнено обобщаването и систематизирането на

Рецензия от доц. д-р Боряна Мусева във връзка с конкурс за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3 „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. “Право“, Докторска програма: „Международно частно право“, с кандидат Кристиан Пламенов Райчев

правната уредба дава основание за последващи научни изследвания и служи като отправна точка за практиката.

Считам, че представеният дисертационен труд постига зададените в началото цели и отговаря на поставените задачи. Дисертацията е разработена въз основа на научни съчинения – български и чуждестранни, както и съдебни решения на Съда на ЕС, а и на няколко други национални съдилища. В нея се демонстрира способност за систематизиране на информация, за извличане на относими тези и съждения, за включването им в систематиката и логиката на съчинението, както и за преценяване на тяхната обоснованост.

Кристиан Райчев доказва, че има достатъчно задълбочени научни познания и способност за самостоятелни научни изследвания за този етап от неговото академично развитие. Посочената литература и практика, свидетелства за навлизане в разглежданата проблематика. Представянето на отделните видове пророгация на компетентност показват, че докторантът е овладял ключовите методологии на работа по начин, който му позволява да формира собствени тези.

IV. Критични бележки и препоръки

Като към всеки продукт на човешки труд и към представената дисертация могат да бъдат отправени някои бележки и препоръки:

1. За съжаление, в дисертацията не е анализирана в пълнота съществуваща научна литература у нас по темата на дисертацията. Липсват ключови съчинения по повод на пророгацията на компетентност (напр. на Дафина Сърбинова - Международният елемент при арбитражните споразумения с уговорка за арбитраж в чужбина. – Съвр. право, 2016, бр. 4, 19-39; Действителни ли са едностранните юрисдикционни клаузи?, сп. "Търговско и облигационно право", 2013 г., кн. 07, 27-40, на Васил Пандов - „Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи като източник на българското международно частно право“, част от сборен труд със заглавие „*Международният договор - източник на международното частно право*“, „Сиела. Норма“ АД, октомври, 2013г. ISBN 978-954-28-1356-9; Мусева - Споразумение за избор на съд по граждански и търговски дела, студия, сп. Юридически свят, 1/2013, стр. 69-96, студия; Из лабиринта на международната

компетентност по граждански и търговски дела, сп. Юридически свят, 2006, бр.2, стр. 41-91, студия; Реформа на международната компетентност и екзекватурата по граждански и търговски дела в държавите членки на ЕС (Нов Регламент Брюксел Ia), сп. Търговско право, 4/2014, стр. 5-25, статия; Международният договор в материята на международната компетентност, признаването и изпълнението на чуждестранни решения по граждански и търговски дела, статия в сборник „Международният договор – източник на международното частно право“, София, Сиела, 2013, студия; Ева Касева - Избор на приложимо право към задължения за издръжка с международен елемент – сп. Адвокатски преглед, бр. 1, 2017 г., с. 27-40; Компетентност и приложимо право към задълженията за издръжка по Регламент (ЕО) 4/2009, 2018г., София, издателство „Фабрика за книги“, - „БГкнига“, 488 с., ISBN: 978 – 619 – 229 – 013 -9; и др.).

2. На множество места в дисертацията се забелязват общо позоваване на „установена съдебна практика“, „научна литература“ и пр., без посочване на конкретни учени и съдебна практика;
3. Липсва анализ на българска съдебна практика по темата на дисертацията. Практиката на Съда на ЕС не е представена в пълнота по засегнатите теми;
4. Използват се множество позовавания на материали с вторичен характер като например резюмета на актове от правото на ЕС, което не е научно издържано. В същото време липсват ключови доклади и практически наръчници, които анализират в дълбочина избора на съд (напр. Докладът Jenard, Практическият наръчник по новия Регламент 2019/1111 и др.);
5. Срещат се отделни неверни и/или непрецизни твърдения (напр. че източниците на първичното право на ЕС не се считат за преки източници на европейското международно частно право (стр. 16), че на едно ниво е йерархията на източници са едновременно първичното право на ЕС и Конституцията, съответно на второ ниво са едновременно вторичното право и международните договори (стр. 20), че „най-новата уредба на ЕС определя, че сезираният съд на държава членка се позовава на собственото си право при преценката на материлноправата действителност на споразумението (стр. 30, а и на други места), че понятието „местоживеене“ е дефинирано в чл. 62 и чл. 63 на Регламента и за изясняването му е необходимо да се

Рецензия от доц. д-р Боряна Мусева във връзка с конкурс за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3 „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.6. “Право“, Докторска програма: „Международно частно право“, с кандидат Кристиан Пламенов Райчев

използва тази дефиниция, а не да се тълкува на база национално законодателство (бел. под линия 90 – невярно по повод на физическите лица), че международната компетентност следва принципа на най-тесната връзка (стр. 114), че се премахва възможността за избор на съд при едновременно разглеждане на иск за развод и иск за родителски права (стр. 126), пропуска се да се ограничи възможността за мълчалив избор само за лица, които стават страни в процеса след неговото образуване (напр. прокурор – стр. 140).

Въпреки че голяма част от изложените критики считам за сериозни, съм убедена, че е по силите на докторанта да ги отстрани и да развие умение за извършване на задълбочено, аргументирано и съобразено със стандартите на академичната етика научно изследване.

V. Заключение

В заключение, имайки предвид изложените по-горе съображения, изразявам положителната си оценка, че представеният за защита дисертационен труд на тема „Пророгация на международна компетентност“ на Кристиан Пламенов Райчев отговаря на изискванията на чл. 6, ал. 3 от Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и на чл. 27, ал. 2 от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ за получаване на образователната и научна степен „доктор“, поради което предлагам да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ на Кристиан Пламенов Райчев.

София,

Член на научното жури: _____

(доц. д-р Боряна Мусева)